

»»» Meghívó
az Alkotmányossági Műhely
2019. december 6-i, délután 13:30 órai összejövetelére
Tólos Géza
előadását hallgatjuk és beszéljük meg

A magyar nyelv magánhangzóilleszkedésének jelölhetőségéről
(aktuálisan is a jelölendőségéről)
a latin ABC és a rovásírás jeleivel

egy 19 évvel ezelőtt megfogalmazott, máig megoldatlan,
öntudatunkat (identitásunkat) is érintő probléma illetve lehetőség felelevenítése

Felkért hozzászóló: Mészáros András,
a Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány elnöke «««

„Előadásomnak” tehát a címe a fenti.

Miként az alcímek is jelzik, egy 20 éves felvetésemet ismétlem meg az Alkotmányossági Műhely felkérésére. Eredetileg a „Szittyá Világtalálkozón” mutattam be, éspedig a rovásírás jövője témába csomagolva a „szittyáknak”, akik azonban sem a rovásunk jelentőségét, sem a „bedobott” nyelvészeti kérdést nem tudták megemésztetni, ezért a téma maradt változatlan mindmáig.

Pedig nemzeti öntudatunk szempontjából igen fontos lenne –meglátásom szerint–, valamint a nyelvművelő „törekvések” érdekében is. A kettő szorosan összefügg. Egykori javaslatom arra irányult, hogy a célzott „helyesírási” módosítást a rovásírás kebelén belül ejtsük meg (mivel a helyesírás „változtatása” bizonyos nyelvészeti körök véleményével ellentétes), noha szerintem szükséges lenne a nyelvi tudatunk „tisztítása” végett. Miről van szó?

A magyar nyelv –tudjuk (de legalábbis remélem, hogy mindenki tudja)– erősen(!) különbözik a környező, szomszédos nyelvektől: ebben áll nemzettudati szerepe és fontossága). Legjellemzőbb tulajdonságai (főleg eme más szerkezetű nyelvekhez viszonyítva) a ragozó (pontosabban: „toldalékoló” volta, sőt a végtoldalékoló volta) és a magánhangzóilleszkedés nevű jelenség jelenléte. Van még továbbá vagy 27 kisebb, kevésbé feltűnő vagy lényeges vonása is, de ezeket most mellőzzük. Am ezek a jellemző vonásai nem azt jelentik, hogy a magyar egy „különc”, egy szabálytalan csodabogár, hanem csak azt, hogy itt a környéken szokatlan. A legközelebbi hasonló tulajdonságú nyelv az egyik irányban az észti, meg a finn; a másik irányban az oszmán-török, és a krimi tatár. Ennek oka a magyar származásában rejlik, a részletekre nem térek ki, de bejelentem, hogy 4 ilyen jellegű nyelvcsalád létezik a világon, a már említett „finn-ugor” (javaslatom szerint elnevezve: nyugat-altáji!), a török-tatár („türk”), a mongol és a mandzsu nyelvek csoportja. Nem mindegyikben ugyan, de a nagyobb írásbeliséggel (és kiforrottabb kultúrával) rendelkező főbb nyelvtagjaikban azonban markánsan kidomborodik e két vonás. A kisebbeknél részint még nem alakult ki (nem öntudatosodott), vagy már eltűnőben van (mert a saját nyelvfejlődésük során elmosódtak az ősi, öröklött –illetve még a néhai közös (vagy egymáshoz közeli) nyelvállapotuk idején kialakult közös hatások emlékeként érthető– szabályosságok.

A most elmondottak jelentik azt, hogy nemzeti sajátosságaink ősi rétegébe tartozik e két főbb, s a most nem tárgyalt egyéb nyelvi vonásaink. Ezek elvesztése önazonosságunk súlyos csorbulását okozná. Tudom, a „közvéleményben” heves viták vannak nyelvünk származásáról és fontosabb vonásai eredetéről, de én bátorodom kijelenteni, hogy én az ún. „uralaltáji” nyelvtörzs igazságát vallom, a fentebbi „kibővített” módon. Tehát eme tulajdonságok megőrzését magyar öntudatunk meghatározó részének tartom. Remélem, ezt az álláspontomat nem kell hosszas vitákkal alátámasztanom, és most továbbléphetek.

Tehát rátérhetünk a hangtanra, éspedig a magyar nyelv hangtanára. Mert ugyebár, remélem, nem kell azt sem bizonygatnom, hogy a nyelveknek általában jellemző hangrendszerük van, Már csak azért is, mert ebben IS különböznek egymástól. Azt is tudjuk, hogy –ismét a „szomszédos” nyelvekhez viszonyítva– nekünk TÖBB magánhangzónk van, mint pl. a szlávoknak és a németeknek, de különösen néhány ókori (indoeurópai) nyelvnek, és főleg a sémi-(hámi) nyelveknek. Ezek (összehasonlításra alkalmas) tulajdonságaira csak akkor térek ki, ha kifejezett érdeklődés (ellenvetések?) jelentkezik. De vajon hány magánhangzó van a magyarban?

A „hivatalos” iskolai (és egyéb) könyvek szerint **14** mindössze, bár több nyelvészünk harcol egy **15.** (=elismertetéséért. Ez az ún. „zárt e-vita”. Ezt kívánság esetén részletesen is megbeszélhetjük, de én ezen túllépve azt merem állítani, hogy „jogilag”(!) 20 is van, csak éppen a kényelmes nyelvészek vagy nem ismerik fel, vagy nem akarják.

[Van egy olyan álláspont (is), hogy nem(!?) számít a nyelvek származása (és az öröklött) vonásaik, mert az állandó érintkezések (a „kommunikáció”) során egymásra hatnak és végül egymáshoz idomulnak. Kiejtés szempontjából (is): egymáshoz hasonló hangrendszerük (megszókincsük, megmondatszerkesztési szabályaik, tehát közös „nyelvtanuk”) fog kialakulni. Mármint többszáz(?) netán ezer évek alatt. Vagyis a nyelvek „sorsa” az összeolvadás(?). – De mint mondtam, a magyar „MÉG”(!) erősen sajátos küllemű és tartalmú, és csak ama „távoli” nyelvekkel mutat meghatározó „közeli” tulajdonságokat. Ennyit a távoli jövő esetleges irányairól..]

Azt a 14 hangot is csoportokba szokás foglalni: éspedig mély és magas magánhangzók csoportjába, amit egymáshoz viszonyítva kell érteni (és hangképzési, illetve hangzási vonásaik alapján). Ezt, remélem, mindenki tudja még az általános iskolából, nem bizonygatom különösképpen... Ez így is van, főleg, ha a ragozási rendszerünkben előforduló toldalékpárokra (olykor „-hármásokra”) gondolunk. De van egy zavar (ficam) is eme mai nyelv(tan)könyvek magyarázataik között. Ezek pedig az ún. „vegyes hangrendű” hangok és szavak. Néhány hangunk esetében észrevették(!), hogy „párok” állnak egymással „szemben”, illetve párhuzamosan működnek, a szavak, a szótövek hangjaihoz igazodva: **a, á, o, ó, u, ú**; ezek (az ezeket tartalmazó szavak) mindig **a, á, o, ó, u, ú** (hangokat tartalmazó) ragokat (stb.) kapnak akkor, amikor az **e, é, ö, ő, ü, ú** hangokból állók pedig szintén **e, é, ö, ő, ü, ú** (-ket tartalmazó) ragokat (stb.) (ama ragpárokból!). Ez az „általános” szabály! – De itt jön a „kivétel”(?), vagy „ficam”(!), hiszen az **i, í** hangjainkat kinevezték „vegyesnek”, azért mert olyan szavakban is megtaláljuk őket, amelyeket magasnak vagy mélynek „minősített” ez a kiegészítő (=a „vegyes”) „szabály”, sőt még „vegyes hangrendű” szavakat is „találtak”; és még sőt az **e, é** írású(!) szavak közt is hasonlókat (megráadásul egy cifrábbat!)... (Ez a magassági kérdés a jelenlegi „hangrendi probléma” egyik fele. Erre a problémára javaslok megoldási módszert... De lássuk előbb a legutóbb említett „másik” problémát. Azért nevezem én is „problémának”, mert nyelvészeink ezzel sem tudnak (akarnak?) megbirkózni. Bár javaslatommal megoldódhat –elvben– e két „nehézség” együttesen. Utána már csak gyakorlati feladatok következnek...)

A zárt e nevű hang jelölése már évszázados vita. Legrégebben a Huszita Biblia fordítói (és másolói közül többen) vették észre, hogy ... (röviden szólva) a magyar magánhangzók 5 nyílásfokban fordulnak elő, éspedig a magas oldalon, ahol kétféle „e” (=e betűvel szokásos írású, de eltérően ejtett) hang fordul elő: a nyílt és a zárt „e” (egy mai alkalmi nyelvészeti jellel: **e** és **ë**). (Ez lenne ama „15.”: az **ë**.) Ők egyébként az **é**-nek is két változatát jelölték olykor. (Ezt nevezném én a „16.-nak”, egyelőre.) E hang(ok) jelenlétét –sajnos– nem mindenki hallja és ejti – már! Ezt lehetne (és valószínűleg kell is) tovább részletezni, de én most továbbhaladok. A 19. században komoly nyelvészeti viták voltak, de az „egyszerűsítés”(?) vélelme győzött máig is a helyesírás kérdésében. Maradt a 14 db, és szabályokat faragtak a (ragozási) „kivételekre”. Pedig –szerintem– egyszerű(!) szabálmódosítással „egységesíthető” lenne a mai „hang(zó)zavar”; igaz, jóval több betűnk lenne, és sokaknak meg kellene tanulni ezeket az „új” hangokat.

Tehát, ha a magánhangzóilleszkedés RENDjét tisztáznók (leporolnók a rárakódott „guanót”), és (egy logikus viszonyításra épített) új (ékezetes!) betűalakokat vezetnénk be, áttekinthető lenne a magyar hangrendszer, mármint a logikai kapcsolatuk és a „jogi” állapot. Ehhez az alábbi modellből

kell kiindulni. Van tehát **20** hang (jelhang vagy fonéma), fele hosszú és fele rövid. Ezenkívül besorolhatók két hangmagasságba: mély és magas; eme osztályozás után „elóáll” az 5 nyílásfok. Amely 5 nyílásfok a világ legtöbb nyelvében (kivéve a „kivételeket”) szintén visszaköszön, pl. a latin írás 5 mgh-ja, de a japánban is ennyi van, az (ó)görögben némileg módosult (bővült), stb.,... (A sémiekből kevesebb, az irodalmi arabban 3, de a héber írásban is (és a némi bővítéseket mellékjelezi), s végül néhány kaukázusiban csak egyetlenegy: az **a**.) — Tehát a **magyar hangok** rendje:

	a – á	ä – ä (=”nyílt e”)
(mély e!=)	e – é	ë – ë (=”zárt e”)
	o – ó	ö – ő
	u – ú	ü – ű
(mély i!=)	i – í	ï – ï (=magas i)

Remélem, elég szabályos, és könnyen megtanulható a jelölés(!). Persze, hogy mikor melyik betű illik oda (avagy szükséges), ahhoz némi (magyar) nyelvtudás, jó ragozási készség, odafigyelés a helyes (a legtöbb nyelvjárási!) kiejtésre, s talán egy kis hallás is (a gyakorlatlanoknak). De az írásból is visszat tanulható (a helyes szétválasztás után).

Ami a szétválasztást illeti: (egyelőre a „hagyományos” írást használva)

- a páros toldalékok (nak/nek, ság/ség, at/et, unk/ünk stb.) nem okozhatnak gondot;
- a „hármast” –,- (tok/tök/tek, hoz/höz/hez, on/ön/en stb.) úgyszintén, de a mély e-k „bevezetése” elhúzódhat kissé...
- az „egyalakúak” (ig, ék, ként, stb.) simán írhatóak, s talán később mondhatók is..., sőt némelyek bátran „kinőhetnek” „hasítással” párossá: -kor → kor/kör !! ...

A lényeg: a mgh-k illeszkedési „kötelezettségének” felismerése és „diadalrajuttatása”.

Ha eszerint gondolkozunk (fogalmainkat így rendezzük) mindig, nem érhet utol nyelvünk romlása (ősi tulajdonságai feledésbe merülése), megtart(hat)juk markáns megkülönböztető vonásainkat (a nyelvünk feltétlenül az!), s végül önazonosságunkat...

Ezek a „változtatások” természetesen a rovásírásban is végrehajthatók, sőt oda nem terjed ki a dacos ellenzők hatásköre sem (mint mondják, a rovásban nincs „helyesírás”). Nem véletlen, hogy először a magyarkodásokról híres „szittyák” körében gondoltam ismertetni annak idején, de csalódnom kellett: nem is értették, de a **magyarságot** is ócska mesékben keresték... A részletekre, illetve felmerülő kérdésekre a rendelkezésre álló idő függvényében ki tudok térni. Mondanivalóm vázlatának itt a vége.

Lezárásul megismétlem egykori (rovás)-cikkem záró mondatát:

»Most pedig remélem, hogy javaslatom eljut oda, ahova szánom, a magyarul gondolkodó és érző felelős értelmiséghez. És, hogy a *rovásírás valóban igazi nyelvrögzítő, nyelvmegőrző segédeszköze lesz nemzeti kultúránknak. A lényeg* most nem is a *rovásbetűk* alakjában, szépségében, régiségében való gyönyörködés volt, hanem a *miértjüknek és a nyelvhez való hűségüknek a lelkünkbe minél mélyebben való belevésése.*

Bízom benne, hogy *lesznek, akik megértették mondanivalómat.*«
